

El redescobriment dels Guastavino

El nom de Guastavino, encara que poc conegut, representa un dels episodis més destacats de la història de l'arquitectura. Aquest constructor valencià format a Barcelona va revolucionar, juntament amb el seu fill, el sistema constructiu als Estats Units. Ara, la Universitat Politècnica de València acull una exposició que recupera el llegat d'aquests aventurers que van construir les voltes d'alguns dels edificis més emblemàtics de Nova York.

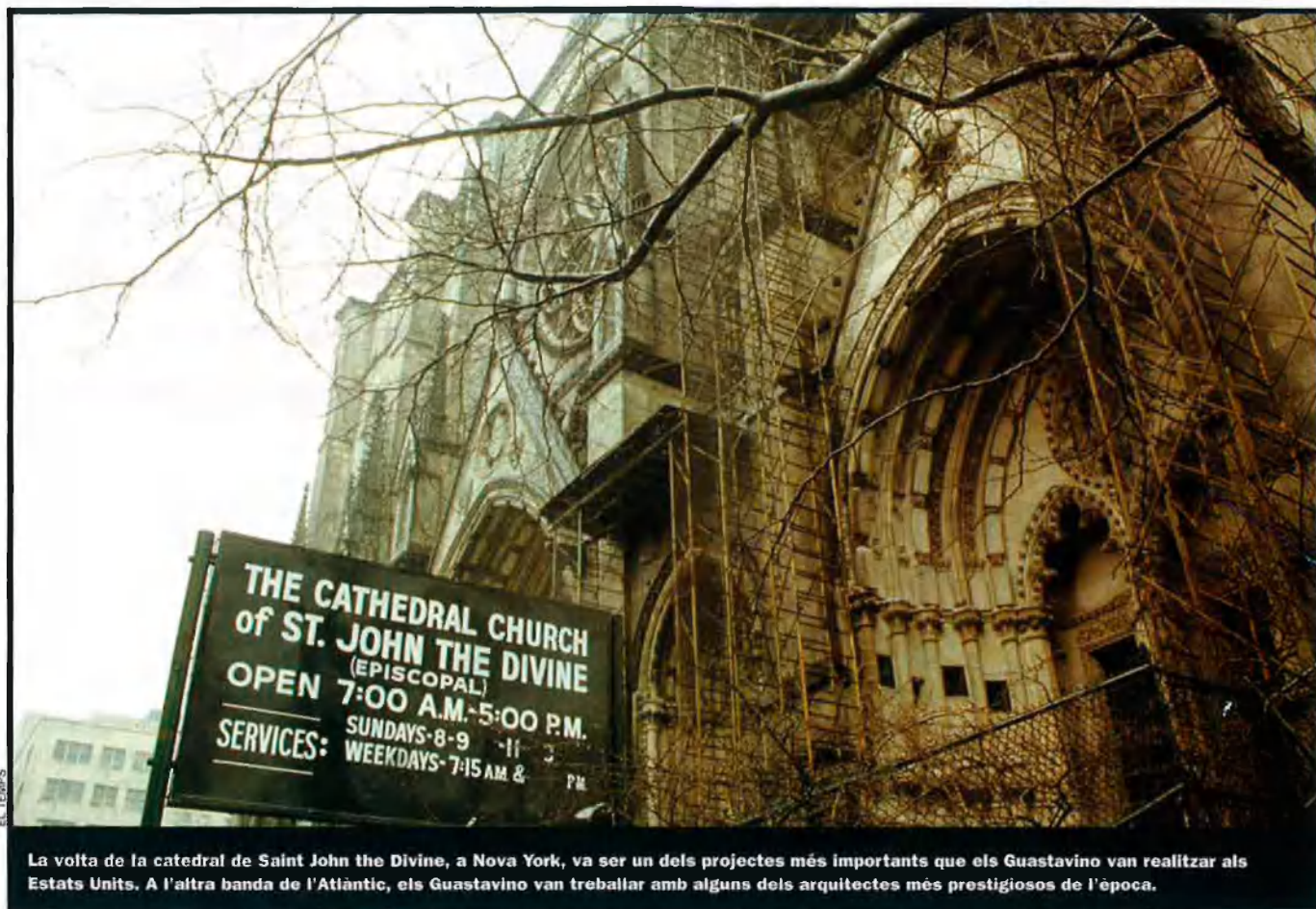
Diu en que l'octubre de 1871, poc després de construir les innovadores voltes de la fàbrica Batlló a Barcelona, Rafael Guastavino (1842-1908) va visitar el Monestir de Pedra a Saragossa, convidat pels seus propietaris, la família Muntadas. El descobriment de la volta natural de la gruta de "Cola de Caballo" va fer reaccionar Guastavino. "Mentre contemplava aquella cascada d'aigua en aquella immensa estança, em va envair el pensament que tot aquell espai colossal estava delimitat per un únic element que s'havia construït sense bastides [...]. Des d'aquell moment vaig quedar convençut que calia aprendre molt d'aquell llibre anomenat Natura", va dir anys més tard Guastavino.

Certament, Guastavino devia quedar bastant impressionat amb aquell espectacle perquè va aplicar aquell "miracle de la natura" a un sistema de construcció que ell va anomenar "construcció cohesiva" i que no era una altra cosa que la tradicional volta catalana o volta de rajoles. Aquest sistema, molt tradicional a Catalunya des de la construcció de les primeres masies a l'edat mitjana –tot i que també hi ha incomptables exemples al País Valencià, Extremadura i al Rosselló–, es construïa tradicionalment col·locant les rajoles en posició plana, unides pel cantell, primer amb guix i després amb ciment pòrtland. La volta acostumava a tenir entre tres i quatre gruixos, depenent dels metres de llum de cadascuna. D'aquesta manera, es podien cobrir espais de molta llargada sense la necessitat de col·locar-hi pilars.

Guastavino, doncs, va convertir la volta catalana en la marca personal i inconfusible del seu treball com a constructor, modernitzant-la i incorporant-hi nous materials i procediments. Aquest treball li va proporcionar un gran prestigi, primer a Barcelona, però sobretot després, als Estats Units, on Rafael Guastavino i el seu fill, Rafael Guastavino Expósito, van aconseguir revolucionar el panorama constructiu. No obstant això, asseguren els experts, la tasca dels Guastavino no ha rebut el reconeixement merescut. Efectivament, el nom de Guastavino ha quedat, en el millor dels casos, associat a un arquitecte que, a finals del XIX va construir voltes catalanes a Nova York.

Precisament amb l'objectiu de rescatar els Guastavino de l'oblit, la Universitat Politècnica de València acull fins el 14 de febrer una exposició que arriba procedent del Museu d'Amèrica de Madrid i que ha estat organitzada per diverses institucions com la Direcció General de la Vivenda i l'Arquitectura del Ministeri de Foment, el Ministeri de Cultura, la Generalitat de Catalunya i les Escoles d'Arquitectura de la Universitat Politècnica de València i la Politècnica de Catalunya. L'exposició, que recrea a través de documents, fotografies, dibuixos originals i objectes la trajectòria dels Guastavino, es traslladarà al mes de març al Col·legi d'Arquitectes de Barcelona i posteriorment viatjarà a la Universitat de Columbia, on es troba l'arxiu Guastavino, a Boston i a Londres.

El recorregut internacional d'aquesta exposició dóna una idea de la importància que va assolir la tasca dels Guastavi-

La volta de la catedral de Saint John the Divine, a Nova York, va ser un dels projectes més importants que els Guastavino van realitzar als Estats Units. A l'altra banda de l'Atlàntic, els Guastavino van treballar amb alguns dels arquitectes més prestigiosos de l'època.

no. “El nom de Guastavino –explica Javier García-Gutiérrez Mosteiro, comissari de l'exposició– va més enllà d'un arquitecte. La marca Guastavino abraça tota una revolució, una nova manera de construir i de concebre espais mai vista als Estats Units.”

Un arquitecte amb vocació de músic. Rafael Guastavino Moreno va néixer a València l'1 de març de 1842. El seu pare, fuster de professió, s'havia traslladat a València des de Barcelona, on cinquanta anys abans s'havia establert el seu avi procedent de Gènova. La seua vocació, ja de ben jove, era la música, però les voltes de la vida el van reconduir cap a l'arquitectura, i el 1861, amb 19 anys, es matriculava a l'Escola de Mestres d'Obres de Barcelona, una decisió que representaria el seu primer pas cap a l'aventura americana.

Abans de creuar l'Atlàntic, però, Guastavino va aconseguir fer-se un lloc –i un nom– en el món de la construcció

a Barcelona. Una ciutat que, en la dècada dels setanta vivia una creixent activitat econòmica i que havia d'iniciar una profunda renovació. El 1872, amb el títol a la mà –tot i que no va aconseguir acabar la carrera, Guastavino es va poder acollir a un decret del govern del rei Amadeu I pel qual es concedia el títol a aquells que hagueren aprovat almenys una assignatura–, Guastavino va projectar diverses cases de l'Eixample, que començava a construir-se en aquells anys, entre aquestes la del banquer Víctor Blajot al passeig de Gràcia, la casa Camil Julià o la seua pròpia –avui desapareguda– al carrer d'Aragó.

Guastavino també va construir algunes fàbriques, com la coneguda fàbrica Batlló, el 1868, que va ser tota una fita per a l'època, i la cúpula del Centre Vilassanès, a Vilassar de Dalt (Maresme), que va ser, possiblement, el projecte més important de Guastavino a Catalunya. “L'obra arquitectònica de Guastavino a Catalunya ha estat molt difícil de

localitzar”, assegura Joan Bassegoda, conservador de la Càtedra Gaudí. “Sobretot perquè la seua cal·ligrafia il·legible ens impedia desxifrar la signatura dels seus projectes. Al principi, els treballs de Guastavino s'atribuïen a un tal R. Juntamés fins que ens vam adonar que aquella firma corresponia realment a Rafael Guastavino. Per això, moltes de les obres que va fer a Catalunya no estaven arxivades.”

A banda de la seua tasca com a constructor –o com a “facultativo”, que era com signava els seus projectes–, Guastavino es va adonar a Barcelona del futur del sistema de construcció que estava utilitzant. “Guastavino va comprendre que a Catalunya no podria destacar, mentre que els Estats Units, passada la Guerra de Secessió, vivien moments de creixement econòmic molt importants”, assegura el comissari de l'exposició.

I es va ficar mans a l'obra. Amb motiu del centenari de la fundació de Filadèl-

RAFA GIL

Les voltes de la Grand Central Station de Nova York són també obra dels Guastavino. En total, van construir més de mil voltes repartides per 41 estats nord-americans i nou països.

fia (Pennsilvània), el 1876, es va organitzar la Centennial Exhibition, que va comptar amb una àmplia representació internacional. Guastavino, com també van fer alguns alumnes de l'Escola de Mestres d'Obres, va participar en l'acte i va enviar una ponència titulada "Millora de les condicions de salubritat en la ciutat industrial", en què proposava el sistema de les voltes de rajoles com a solució. "El premi que li van donar per aquella conferència –assegura Javier García-Gutiérrez Mosteiro– suposaria un gran pas endavant."

L'empenta definitiva. En realitat, però, no només van ser motius professionals els que el van esperar cap a l'altra banda de l'Atlàntic. El seu matrimoni passava una forta crisi i el mes de febrer de 1881 l'esposa de Guastavino i els tres fills grans de la parella marxaven cap a l'Argentina. Uns dies després, el 26 de febrer, ell i el fill menut del matrimoni, també Rafael, embarcaven cap a Marsella amb destinació a Nova York, acompanyats per la donzella de la família i les seues filles, amb 40 dòlars a la butxaca i cap coneixement d'anglès.

L'adaptació dels Guastavino a Nova York, doncs, no seria fàcil. Nova llengua, nous costums, noves formes de

construir... Però l'estètica arquitectònica –i també el creixement econòmic– que imperava a Nova York a l'arribada dels Guastavino va afavorir l'èxit de les seues voltes, sense oblidar que el sistema incombustible que proposava Guastavino va resultar encara més oportú en un país que encara recordava els greus incendis que havien patit ciutats com Chicago per utilitzar la fusta en les seues construccions.

"Als Estats Units, Guastavino va renunciar a exercir la seua professió d'arquitecte –assegura Javier García-Gutiérrez Mosteiro–. Però mai no va renunciar al seu tarannà utòpic i teòric." Efectivament, Guastavino es va interessar molt per la difusió científica del sistema: va participar en congressos, va publicar llibres i va fer una mena de defensa filosòfica del sistema de "construcció cohesionada". En l'aspecte pràctic, Guastavino es va decidir a constituir una empresa, la Guastavino Company, i va patentar el sistema de voltes de rajoles. Per a Joan Bassegoda, "aquest va ser el gran èxit de Guastavino: tenir una idea genial i patentar-la".

Així, Guastavino va convertir la volta catalana en la seua empremta particular i va construir més de mil voltes repartides per 41 estats nord-americans, cinc

L'estètica arquitectònica i el creixement econòmic de Nova York van afavorir l'èxit de les voltes catalanes

províncies canadenques i nou països, fins arribar a l'Índia. En els seus treballs va fer servir una gran disparitat d'estils arquitectònics. D'aquesta manera, Guastavino va vestir des de catedrals de regust medievalista fins als moderns vestíbuls dels gratacels que començaven a proliferar a les grans urbs americanes.

L'empresa, doncs, anava vent en popa. "Guastavino –assegura el comissari– es va cuidar molt de preservar el seu monopoli. Ningú més que la seua empresa podia reproduir el sistema de voltes catalanes." El prestigi que va anar assolint aquest arquitecte-constructor-inventor –reforçat per la col·laboració amb els arquitectes més reputats de l'època– el va portar a construir les voltes d'alguns dels edificis més emblemàtics dels Estats Units. Abans, però, el 1893, Guastavino projectaria per al pavelló espanyol a l'Exposició Universal de Chicago un edifici explícitament inspirat en la Llotja de la seua València natal.

Des del seu primer gran projecte americà, la Biblioteca Pública de Boston (1889), algunes de les seues obres més destacades van ser les voltes de les catedrals de Saint Thomas i Saint Bartholomew a Nova York, l'Escola de l'Exèrcit, a Washington, les universitats de Colúmbia i de Virgínia, el Western Unions Building, els ponts de Williamsburg i el de Queensborough, a Nova York, i les voltes de la Grand Central Station, també a Nova York.

Però sense cap mena de dubte, la seua obra mestra va ser la construcció de la cúpula de Saint John the Divine, un forat de més de quaranta metres que havia

Gaudí i el modernisme van beure d'un sistema que Guastavino havia establert i modernitzat

de cobrir la catedral presbiteriana d'estil gòtic més gran del món. Aquesta construcció va marcar precisament la fi de l'etapa de Guastavino pare i l'inici de la carrera del fill. Guastavino va morir el 1908 a la seua casa d'Asheville (Carolina del Nord) —curiosament, una casa de fusta sense rajoles ni voltes— i va ser el seu fill l'encarregat d'enllestir la cúpula de Saint John. Una cúpula que, cent anys més tard, haurà de rebre el toc final de mans del també arquitecte valencià Santiago Calatrava, qui ha projectat un jardí just al damunt.

La fi d'un monopoli. Amb la mort del pare, Rafael Guastavino Expósito (1871-1950) es va fer càrrec d'una empresa que encara hauria de fer grans projectes. De fet, les primeres dècades del segle XX van ser les més fructíferes per a la Guastavino Company. "Guastavino fill —explica el comissari de l'exposició— es va trobar un sistema totalment definit pel seu pare. Les seues aportacions, doncs, es van centrar en aspectes més concrets, com l'aplicació de la policromina en les voltes o la correcció de la ressonància".

El 1943, però, Guastavino Expósito va vendre les seues participacions a l'empresa. Començaria aleshores un procés de decadència que arribaria fins el 1962, any en què la Guastavino Company va desaparèixer. "Tot i que havien superat amb èxit el crac del 29 —explica el comissari—, el declivi de l'empresa era inevitable. Feia anys que havien aparegut les estructures de formigó, molt més competitives econòmicament i a més,

De dalt a baix i d'esquerra a dreta, Rafael Guastavino Moreno, als 38 anys. Al costat, el seu fill, als 54 anys i imatge publicitària de la Guastavino Company. A sota, la fàbrica tèxtil Batlló de Barcelona i la cúpula del Centre Vilassanes de Vilassar de Dalt. Al costat d'aquestes ratlles, un dels plànols per a la cúpula de Saint John the Divine de Nova York.

aquells anys començava a triomfar a nivell internacional un nou estil arquitectònic que tendia a les línies rectes. La volta de Guastavino, per tant, quedava fora de lloc."

I no va ser fins que el professor de la Universitat de Columbia George R. Collins va començar a estudiar l'arquitectura d'Antoni Gaudí, als anys 50, que va redescobrir l'obra de Guastavino. Dos estils completament diferents, els de Gaudí i Guastavino, però basats en un mateix sistema constructiu: la volta catalana. Segons el comissari, "d'alguna manera, Gaudí i el modernisme en general van beure d'un sistema que Guastavino havia establert i modernitzat, i van investigar i aplicar formes molt més contemporànies i revolucionàries.

Van portar la volta de Guastavino fins a les últimes conseqüències".

Però si el professor Collins va ser qui va redescobrir als anys 60 la importància de Guastavino —de fet Collins va ser l'encarregat de muntar el reconegut Arxiu Guastavino a la Universitat de Colòmbia—, l'arquitecte espanyol Luis Moya va ser qui, als anys 50 i 60, recuperava de l'oblit el sistema de la volta de rajoles a l'estat espanyol. Moya va construir una gran diversitat d'edificis amb aquest sistema, entre ells, la Casa d'Amèrica a Madrid, d'on parteix l'exposició sobre Guastavino. Així, l'obra de Luis Moya tancava un cicle iniciat per Guastavino cinquanta anys abans.

Rosanna Melià